

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

П. П. Жаўняровіч

ЛІНГВІСТЫЧНЫЯ АСПЕКТЫ РЭДАГАВАННЯ ЭСЭ У. КАРАТКЕВІЧА

В статье рассматриваются лингвистические аспекты редактирования эссе В. Короткевича, напечатанных в 1960–1980 гг. и претерпевших значительные текстовые изменения. Исследование показало, что они, кроме экстралингвистических причин, свидетельствуют о субъективном подходе редакторов к лингвистической правке, о нивелировании авторского стиля, о желании перестраховаться, если речь шла о критике существующего порядка вещей. В результате исследования обнаружены многочисленные правки на лексическом, грамматическом, орфографическом уровнях, которые были сделаны без соответствующего редакторского анализа и учета авторского стиля.

Творчасць Уладзіміра Караткевіча ахоплівае шырокі жанравы дыяпазон, а публіцыстычная спадчына не мае аналагаў у беларускай літаратуры. Пісьменнік практычна першы звярнуўся да жанру эсэ, імкнучыся праз яго распавесці пра гісторыю і сучаснасць Беларусі, выказаць сваё меркаванне наконт наяўных у грамадстве праблем. Аднак моўнае афармленне эсэ У. Караткевіча не заўсёды адпавядала рэдактарскаму бачанню, у выніку чаго ў творах праводзіліся шматлікія праўкі, якія разбуралі і нівельвалі аўтарскі стыль. Мэта даследавання – выявіць нематываваныя праўкі і паказаць іх уплыў на вербальную прэзентацыю аўтарскай інтэнцыі.

Стварэнне і публікацыя эсэ У. Караткевіча адносіцца да перыяду 1960–1980-х гадоў. Не выклікае сумненняў, што большасць змяненняў (скарачэнняў фрагментаў, абзацаў, сказаў і іх частак) мае ідэалагічныя прычыны, г. зн. носіць экстралінгвістычны характар. Напрыклад, эсэ «Казкі Янтарнай краіны» скарочана больш чым на 30 %, эсэ «Званы ў прадоннях азёр» – на 20 % па патрабаваннях цэнзараў Галоўліта (Галоўнага ўпраўлення па ахове дзяржаўных тайн у друку пры Савеце Міністраў БССР). Прывядзем толькі адзін прыклад скарачэння: у эсэ «Казкі Янтарнай краіны» антырэлігійную прапаганду ў СССР пісьменнік з уласцівай яму іроніяй характарызуе наступным чынам: *Мы ўпарта змагаемся з сектамі і з опіумам рэлігіі: выпускаем фільмы, якіх веруючыя не глядзяць, чытаем антырэлігійныя лекцыі, на якіх дыхаюць ад нудоты мухі* (К4, с. 42), і такое выказванне не застаецца па-за ўвагай цэнзараў і ліквідуецца (К3, с. 39).

Аднак іншыя змяненні праводзіліся ў часопісах, газетах, зборніках рэдактарамі, якія ажыццяўлялі рэдактарскі аналіз і на падставе яго – наступную праўку мовы і стылю твора. Як адзначаў М. М. Сікорскі, вучэбны дапаможнік якога «Тэорыя і практыка рэдагавання» (1980) можна лічыць заключным этапам распрацоўкі гэтай комплекснай навуковай галіны ў савецкі час, «паспяхова праўцы перашкаджаюць у роўнай ступені і грэбаванне ўсталяванымі правіламі граматыкі, нарматыўнай сталістыкі; і дагма-

тычнае прытрымліванне іх без уліку канкрэтных акалічнасцей, без глыбокага ведання, разумення, тонкага пачуцця мовы, правільных да яе адносін» [1, с. 267]. З улікам таго, што моўна-стылістычная праўка часта мела суб'ектыўны характар (праз разнастайныя адносіны асобных рэдактараў), эса У. Караткевіча зведвалі такія змены, якія з сённяшняга пункту гледжання часам немагчыма растлумачыць, а вот класіфікаваць іх можна наступным чынам.

1. Скарачэнне частак сказаў. Па-першае, такія змены ліквідуюць дакладнае апісанне падзеі, характару, краявіду – тое, што аўтар шляхам вербальнай прэзентацыі думкі перадае праз тэкст. Напрыклад, *Ля магілы галосяць і разгойдваюцца* (К4, с. 132); *Ля магілы галосяць* (К3, с. 70) (наведванне цыганамі магілы свайго вярхоўнага суддзі, падчас якога яны не толькі *галосяць*, але і, паводле свайго звычаю, *разгойдваюцца*); *Аж тры замкі на невялічкі кавалак сігулдскай даліны: у Сігулдзе, на Турайдскай гары і яшчэ на нейкім узгорку, назву якога я забыў* (К4, с. 50); *Аж тры замкі на сігулдскую даліну: у Сігулдзе, на Турайдскай гары і яшчэ на нейкім узгорку, назву якога я забыў* (К3, с. 42) (знята інфармацыя пра велічыню даліны або толькі пра частку яе). Нельга выключыць і тое, што гэтыя скарачэнні дыктаваліся загадзя абгавораным аб'ёмам публікацыі.

Па-другое, ліквідаваны часткі сказаў, якія маглі пэўным чынам закрануць рэдакцыі часопісаў (выяўлялася самацэнзура). Дарэчы тут прывесці словы З. П. Матузава, тады дырэктара выдавецтва «Мастацкая літаратура», «асноўны вытворчы прынцып якога гучаў так: “Нас ніколі не білі за тое, што мы выкінулі, б'юць за тое, што пакідаем”» [2, с. 94]. Напрыклад, верагодна, праз нежаданне наклікаць на сябе крытыку, што не выконваюцца пастановы Камуністычнай партыі і ўрада аб антыалкагольнай прапагандзе, скарачаецца сказ: *Тут некалькі прадпрыемстваў, у прыватнасці спіртзавод* (К4, с. 213); *Тут некалькі прадпрыемстваў* (К2, с. 395). Пісьменнік часта звяртаецца да стану помнікаў гісторыі і культуры, і рэдактары, пабойваючыся, скарачаюць частку сказа, у якім гаворыцца пра знікненне ахоўнай шыльды: *Як быццам справа ў шыльдзе, а не ў справе рукатворнай і чалавечай* (К4, с. 134); *Як быццам справа ў шыльдзе, а не ў справе* (К3, с. 72).

2. Праўка на лексічным узроўні. Яна, з аднаго боку, закранае недакладна выкарыстаныя У. Караткевічам словы (у асноўным русізмы), а з другога – сведчыць пра самавольства рэдактараў, пра няўменне зразумець аўтарскі стыль і прапанаваць праўку, якая будзе арганічна ўпісвацца ў тэкставую тканіну.

2.1. Ліквідацыя аўтарскіх неалагізмаў. Узнікненне кожнай новай лексемы ў нацыянальнай мове выклікаецца ў першую чаргу неабходнасцю даць найменне пэўнаму прадмету, з'яве, прымеце, дзеянню, якія функцыянуюць у ментальным кантэксце народа і патрабуюць адпаведнай рэалізацыі ў якасці знакавага комплексу – слова з адпаведным семным нападуненнем. Калі ж падобнае слова належыць пярэдняму творцы і не адзін раз зафіксавана ў яго тэкстах, гэта дае падставы для даследавання

такога феномена і выяўлення месца лексемы ў слоўнікавым складзе беларускай мовы. Наш паэт-мысляр Алесь Разанаў у скандэнсаванай форме выказаў слушныя думкі адносна семантыкі ў сваіх зномах: «Не толькі паняцце ўцеляснецца ў слова, але і наадварот – слова здабывае паняцце. ...Слова, назваўшыся, арэчаўляецца сэнсам, значэннем» [3, с. 214]. Асобныя вектары дзвюх галін семантыкі – анамасіялогіі і семасіялогіі – у такім выпадку не ідуць паралельна, а ўзаемадзейнічаюць, дапамагаючы як найлепш спазнаць глыбінныя сувязі складовых (атамарных) частак пэўнай лексемы.

Так сталася з лексмай *прыўкрасны*, якая найперш асацыіруецца з творчай спадчынай У. Караткевіча. Знаёмячы чытача з Мінскам у эсэ «Зямля пад белымі крыламі», пісьменнік адзначае: *Гораду-герою належыць быць прыўкрасным. І ён прыўкрасны* (К4, с. 281; К2, с. 464). Меліяратыўная лексема *прыўкрасны*, паўтораная двойчы і вынесеная ў рэму выказвання, яшчэ больш актуалізуецца, прымушае ўважлівага суразмоўцу задумацца над кантэкстуальным семантычным нападзеннем слова і над неабходнасцю яго існавання ў мове. Для рэдактара немагчыма абысці ўвагай словы М. Цікоцкага пра тое, што «пры ўвядзенні неалагізма ў мову трэба вызначыць, наколькі ясна і дакладна ён выражае паняцце, ці сапраўды мова мае патрэбу ў ім, ці правільна ён утвораны і ці лёгка ўспрымаецца» [4, с. 77].

Мяркуем, што У. Караткевіч глыбока ўсведамляў працэсы міжкультурнай і міжмоўнай камунікацыі, бо сам быў асобай шматмоўнай, і разумеў, што пры супастаўленні блізкароднасных рускай і беларускай моў, як і любых іншых, узнікаюць семантычныя лакуны, запаўненне якіх аб'ектыўна выклікае разнастайныя страты ў адной з моў. Руская лексема *прекрасный* гістарычна суадносіцца з прыметнікам з прыстаўкай *пре-*, якая, паводле В. У. Вінаградава, «абазначае гранічнае суб'ектыўнае ўзмацненне меры якасці ў параўнанні з нормай» [5, с. 212]. Адпаведна «Русско-белорусский словарь» фіксуе пераклад названай лексемы трансфармаванай у сінтагму з узмацненнем семантыкі прыметніка пры дапамозе прыслоўя меры: '(вельмі) прыгожы; (вельмі) добры, выдатны, цудоўны' [6, с. 907]. Далучанае да прыметніка прыслоўе *вельмі* са значэннем 'надта, у вялікай ступені' [7, с. 455] не можа цалкам ураўнаважыць семантычную эквівалентнасць з элятывам, а складальнікі слоўніка палічылі магчымым *вельмі* ўзяць у дужкі, паказваючы такім чынам яго факультатыўнасць.

Эсэ (кніга) «Зямля пад белымі крыламі» апублікавана ў 1977 г., і да таго часу У. Караткевіч здолеў пераканаць рэдактараў, што ён мае права на выкарыстанне лексемы *прыўкрасны*. Але ў эсэ, напісаных і надрукаваных раней, знаходзім наступныя праўкі: *Ва ўсякім разе, гэта прыўкрасна* (К4, с. 302) і *Ва ўсякім разе, гэта вельмі прыгожа* (К2, с. 486); *У Рызе самыя лепшыя ўсмішкі, самыя паважныя рабочыя, што з незапомных часоўносяць знак сваёй цэхавай годнасці – шапкі з нізкім казырком; у Рызе самыя ветлівыя і спакойныя прахожыя і самыя прыўкрасныя дзеці на зямлі* (К4, с. 13) і *... самыя цудоўныя дзеці на зямлі* (К3, с. 15); *Але Прага, несумненна,*

самы прыўкрасны з гарадоў, у якіх яму даводзілася жыць (К5, с. 153) і *Але Прага, несумненна, цудоўнейшы з гарадоў...* (К3, с. 297) і інш. Сёння лексема *прыўкрасны* ўключана ў «Слоўнік новых слоў беларускай мовы» [8, с. 289].

Некаторыя лексемы, якія выкарыстоўвае пісьменнік у эсэ, не фіксуецца слоўнікамі беларускай мовы, але пашыраныя ў Прыдняпроўі (адкуль родам У. Караткевіч) і, як ні дзіўна, пакідаюцца рэдактарамі без змен, напрыклад: *Умелы спаймае і вудай...* (К4, с. 246; К2, с. 428).

2.2. Нематываваныя сінанімічныя замены. Ствараючы тэкст, пісьменнік робіць своеасаблівую селекцыю (магчыма, і падсвядома) тых лексем, якія найбольш поўна могуць выявіць яго думку. Значыць, рэдактару трэба вельмі абачліва падыходзіць да аналізу семантычных (стылістычных) асаблівасцей таго складніка пэўнага сінанімічнага рада, які выкарыстаў аўтар. Напрыклад, у сказе *Хата ў Цімахвея Шэлеста, мужчыны нестарага, зграбнага, хоць і худаватага, была на дзве паловы* (К4, с. 156) зроблена наступная праўка: *Хата ў Цімахвея Шэлеста, мужчыны нестарага, зграбнага, хоць і худаватага, была на дзве палавіны* (К3, с. 88) і прычыну можна патлумачыць толькі наяўнасцю стылістычнай паметы: «ПАЛЮВА, -ы, ж. (разм.). Тое, што і палавіна (у 1–3 знач.)» [7, с. 537]. Аднак хіба аўтар не мае права выкарыстоўваць у эсэ гутарковыя словы? Ды і форма ўласнага імя *Цімахвей* якраз стасуецца са стылем выказвання.

У сказе *І які ідзе паўз нас плывучы магазін з дробным часцікам, акавітай, журавінавым напоем* (К4, с. 118) таксама праведзена замена: *... акавітай, журавінавым напіткам* (К3, с. 59). Ужыванне лексемы *напой* актуалізавалася ў канцы ХХ ст., і сёння яна кадыфікавана як стылістычна нейтральная: «Тое, што і *напітак*» [7, с. 465], але ў час напісання эсэ «Званы ў прадоннях азёр» (1969) і пазней у савецкі час не фіксавалася слоўнікамі [гл. 9, с. 422].

З сінанімічнага рада *дзьмухавец – адуванчык* У. Караткевіч абірае другую лексему, прычым змяняе прэфікс *а-* на *аб-* (*абдуванчык*), справядліва лічачы словаформу з *аб-* «больш беларускай» (параўн.: *абдзьмуць, абараць* і г.д.). Слова *абдуванчык* прыйшло да чытача толькі з выданнем у 1987–1991 гг. Збору твораў пісьменніка (у 8 т.), і то не ва ўсіх выпадках. Напрыклад, апублікаванае ў № 6 часопіса «Беларусь» за 1980 г. эсэ «*Адуванчык на кромцы вады*» (К5, с. 481) у рукапісе мае назву «*Абдуванчык на кромцы вады*» (К2, с. 274; К5, с. 232). У эсэ «*Зямля пад белымі крыламі*» зроблена іншая замена: *Сам двор парос травой, пахучымі дробнымі рамонкамі, вясною – залатымі манетамі абдуванчыкаў* (К4, с. 234) і *... залатымі манетамі дзьмухаўцоў* (К2, с. 416).

Да нематываваных сінанімічных замен можна аднесці таксама *зстанеца* → *астанецца*, *дзівотны* → *дзівосны*, *пешышу* → *пеша*, *жораваў* → *жураваў* і інш.

2.3. Замена эўфемізмамі слоў і выразаў. Падобныя замены, безумоўна, адпавядалі тагачасным патрабаванням прыгладжанасці маўлення, адсутнасці ў ім грубых або непажаданых слоў ці словаспалу-

чэнняў. Але У. Караткевіч, філолаг па адукацыі, сам цудоўна разумеў, як найбольш поўна можа выявіць сваю думку. У эсэ «Абраная» ён канстатуе, што *высакародныя пісьменнікі ніколі не пісалі такіх «дарослых» кніг, якія сорамна было б даць дзіцяці* (К4, с. 422). А вядомы расійскі тэарэтык рэдагавання А. Э. Мільчын сцвярджаў, што ў рэдактара «ў барацьбе за правільнасць маўлення часам выяўляюцца і зацвярджаюцца рысы пурызму, ён ператвараецца ў змагара маўлення дыстыляванага, пазбаўленага натуральнай своеасаблівасці» [10, с. 368]. Менавіта натуральнасць маўлення і ліквідоўвалася ў прыжыццёвых публікацыях У. Караткевіча. Напрыклад: *Як гэта яму: бачыць у дуброве замест ласінага памёту каровіны праснакі* (К4, с. 401) і ...*замест травы і моху каровіны праснакі* (К3, с. 190); *Едуць бабулі ў бурках, і дзяўчаты ў джынсах, і маладзёны ў куртках пад скуру і з кудламі на дупу* (К4, с. 407) і ...*кудламі да спіны* (К3, с. 196).

2.4. Лексічныя замены, якія змяняюць сэнс. Праўкам эсэ У. Караткевіча ў некаторых выпадках немагчыма даць тэарэтычнае абгрунтаванне. Напрыклад, у сказе, апісваючы адзенне палескай бабулі, аўтар выкарыстоўвае парцэляванае параўнанне: *Нібы прыйшла з сярэдніх вякоў у сваім, з ног да галавы напеўным, народным уборы* (К4, с. 77), а ў надрукаваным тэксе знаходзім: ...*з ног да галавы напэўным, народным уборы* (К1, с. 303). Рэдактар, відаць, проста «не расчытаў» сказ, не зразумеў сутнасці эпітэта *напеўны* ‘падобны на песню’. Сказ *На рацэ сіверка, над ракой шэранькі дзень і рэдкія, халодныя кроплі дажджу* (К4, с. 406) пасля праўкі набыў наступную форму: *На рацэ Сіверка, над ракой...* (К3, с. 195). Лексема *сіверка*, хутчэй за ўсё, мае значэнне ‘халодны вецер’ (у мове ёсць лексемы *сіверна*, *сівераць*), а ператварылася ва ўласную назву ракі, якая ніяк не ўпісваецца ў структуру сказа.

3. Праўка на граматычным узроўні. Рэдактары ў эсэ У. Караткевіча актыўна змянялі формы часцін мовы, часам не заўважаючы таго, што сапраўды патрабавала праўкі. У прыватнасці, формы назоўніка *човен* (*чоўна*, *чаўны*, *чаўноў*) [7, с. 925; 9, с. 871] у адзіночным ліку пакідаліся нязменнымі: *Два чаўны, злучаныя платформай, і катэр цягне іх, а з аднаго чаўна вычэрпваюць вядром тарфяную ваду* (К3, с. 61) і ...*а з аднаго чоўна вычэрпваюць вядром тарфяную ваду* (К4, с. 122).

У той жа час камусьці з рэдактараў не падабалася парадыгма скланення назоўніка *любоў* (*любві* і *любові* [7, с. 406; 9, с. 368]), і на свой густ правіўся сказ: *І паўстае перад вачыма «містычная», змрочна-жорсткая ад любві паэзія «Велікаго ляха» – аднаго з найбольшых дзіваў у паэзіі* (К5, с. 57) → ...*ад любві паэзія «Велікаго ляха» – аднаго з найбольшых дзіваў у паэзіі* (К3, с. 137). Слоўнікі кадыфікуюць варыянтную форму творнага склону назоўніка *вока* ў адзіночным ліку (*вачамі* і *вачыма* [7, с. 146; 9, с. 139]), а рэдактары змяняюць аўтарскую: *Цяпер я «палюю» сваімі вачыма, кадрамі ў маім фотаапарате або з нажом у кошыку на грыбным «ціхмяным паляванні»* (К5, с. 240) → *Цяпер я «палюю» сваімі вачамі, кадрамі...* (К3, с. 281).

Рэдактары не пакідалі па-за ўвагай канчаткі назоўнікаў у родным склоне множнага ліку, адхіляючы любую магчымасць варыянтнасці: *Не будзем*

баяцца словаў «паратунак прыроды» (К5, с. 237) і ... *баяцца слоў «паратунак прыроды»* (К3, с. 278); *Але ж Влтава плыла і тады, як цяпер, варушачы косы водарасцяў і адбіваючы нясмела першыя прамяні сонца* (К5, с. 154) і ... *косы водарасцей і адбіваючы нясмела першыя праменні сонца* (К3, с. 297) і інш.

Сустракаюцца трансфармацыі сінтаксічнай структуры сказаў. Напрыклад, як ставіцца да змены ў сказе [*Служыце*] *Браслаўшчыне, Прыпяці, Дняпру, Гарыні – вячэрняму пылу на дарогах, на якіх вечна ступаць босым чалавечым нагам* (К5, с. 235) → ... *вячэрняму пылу на дарогах, на якім вечна ступаць босым чалавечым нагам* (К3, с. 276)? У аўтарскім сказе цалкам зразумела, што злучальнае слова ў месным склоне з прыназоўнікам дапасуецца да назоўніка *дарогах*, у папраўленым – да назоўніка *пылу*. Сумнеўна, што такая была аўтарская задума. Спроба рэдактара «ўдасканаліць» сказ у наступным выпадку выклікала незваротныя страты сэнсу: *Чорныя дрэвы прысадаў і садоў гнуліся і мялі неба, а хаткі і дамы спалі ў іхняй засені пад спевы ўрагану* (К4, с. 459) → *Чорныя дрэвы прысадаў і садоў гнуліся і мялі, неба і дамы спалі ў іхняй засені пад спевы ўрагану* (К3, с. 203).

4. Праўка на арфаграфічным узроўні. Гэты від праўкі ўваходзіць у службовыя абавязкі не толькі рэдактараў, але і карэктараў, таму пераважна ўсе змены зроблены ў адпаведнасці з тагачаснымі арфаграфічнымі нормамаі, якія былі найбольш поўна кадыфікаванымі. Напрыклад, у машынапісе: *І абедзве неабходныя* (К4, с. 658), у першапублікацыі: *І абедзве неабходныя* (К4, с. 422); у машынапісе: *І гэта, не глядзячы на тое, што «гістарычнага» ў ім – акрамя антуражу ды мовы – уласна няма, а ёсць разважанні аб мастацтве* (К5, с. 306), у першапублікацыі: *І гэта няглядзячы на тое, што...* (К3, с. 305) і інш.

Аднак звяртае на сябе ўвагу наступная асаблівасць гэтага віду праўкі: У. Караткевіч у 1960 – 1980-я гг. выкарыстоўвае арфаграмы, кадыфікаваныя толькі ў новай рэдакцыі Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі [11], якія дзейнічаюць з 2010 года. Атрымліваецца, што ў прыжыццёвых выданнях арфаграмы выпраўляліся, а ў новым Зборы твораў (у 25 т.), які выдаецца з 2012 г., вяртаецца аўтарскі варыянт. Сярод такіх арфаграм можна адзначыць:

– правапіс лічэбнікаў (яканне) [11, с. 11]: *дзясятаму забароніш* (машынапіс) (К4, с. 649); *Далёка тут яшчэ да статусу дзяржаўнага парку, калі штраф нават за ўзнятую шышку такі, што дзяссятаму забароніш рабіць гэта* (першапублікацыя) (К3, с. 187);

– правапіс *у/ў* на пачатку запазычаных слоў [11, с. 20]: у *Еўропе ўніверсітэтаў* (машынапіс) (К4, с. 646); *Хопіць з Гейдэльберга і аднаго са старэйшых у Еўропе ўніверсітэтаў і славы Г. Гегеля і Р. Бунзена, і славы аднаго з ачагоў гуманізму* (першапублікацыя) (К3, с. 178);

– правапіс *е/э* ў запазычаных словах [11, с. 8]: *адзінкавыя экзэмпляры* (машынапіс) (К4, с. 651); *Часам трапляюцца клёны, ясені, грабы, адзінкавыя экзэмпляры ліпы, гіганцкія вольхі над ляснымі ручаінамі* (першапублікацыя) (К3, с. 191);

– правапіс чаргаванняў *ра(о)/ры, ло/лы: усплёск **зарыва*** (рукапіс) (К5, с. 298); *Яму здавалася, што ён – толькі апошні ўсплёск **зарава*** (першапублікацыя) (К3, с. 132); параўн.: «**ЗАРЫВА**, -а, н. (разм.). Тое, што і *зарава*» [7, с. 280];

– правапіс блізкіх па значэнні да прыслоўяў спалучэнняў назоўніка з прыназоўнікам [11, с. 61]: *на **дзіва** зажуранае* (рукапіс) (К5, с. 327); *Возера чыстаплёснае, верасовае і лугавое па берагах, **надзіва** зажуранае* (першапублікацыя) (К3, с. 155);

– правапіс суфіксаў дзеясловаў [11, с. 32–33]: *Чалавек **запраграмаваны*** (рукапіс) (К5, с. 388); *Чалавек **запраграміраваны** для свежай вады, абмытай дажджом зеляніны, чыстага наветра* (першапублікацыя) (К3, с. 276); параўн.: «**ЗАПРАГРАМАВАЎ** гл. праграмаваць» [7, с. 277].

Такім чынам, праведзенае даследаванне сведчыць пра тое, што рэдагаванне ў савецкі час у многіх выпадках насіла суб'ектыўны характар, а праўкі не ўзгадняліся з аўтарам. Экстралінгвістычнымі прычынамі змен былі як патрабаванні Галоўліта, так і самацэнзура рэдактараў. Падобныя адносіны да знакамітых пісьменнікаў прыводзілі да творчых крызісаў і расчаравання ад немагчымасці штосьці змяніць. Паводле А. Э. Мільчына, «нельга не прызнаць справядлівым незадаволенасць аўтараў рэдактарамі за праўку, што скажае сэнс і стыль, за бязглуздыя заўвагі, за няўважлівыя і непаважлівыя адносіны да сябе, за сілавое навязванне рашэнняў, з якімі аўтар не згодны» [10, с. 28]. З улікам таго, што эсэ як жанр публіцыстыкі дазваляў У. Караткевічу знаходзіцца ў курсе тагачасных падзей і пэўным чынам уплываць на іх, крэатыўны складнік тэкстаў не адыгрываў значнай ролі, а на першае месца выходзілі рэцэптыўная ўстаноўка на актуалізацыю патэнцыйнага суразмоўцы і жаданне быць пачутым. Матываваны выбар лінгвістычнай адзінкі ў эсэ прэзентуе аўтарскія інтэнцыі і садзейнічае ўсталяванню меншай адлегласці паміж аўтарам і чытачом, а гэта з'яўляецца адной з галоўных перадумоў эфектыўнасці публіцыстычнага дыскурсу. У. Караткевіч стаў першапраходцам у выкарыстанні пэўных лексем, граматычных формаў і арфаграм, якія ў наш час занялі трывалае месца ў сістэме беларускай мовы і ўжо кадыфікаваны лінгвістычнымі даведнікамі.

ЛІТАРАТУРА

1. *Сикорский, Н. М.* Теория и практика редактирования: учеб. пособие / Н. М. Сикорский. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. шк., 1980. – 328 с.
2. *Гужалоўскі, А. А.* Чырвоны аловак: Нарысы па гісторыі цэнзуры ў БССР: у 2 кн. Кн. 2 (1943–1991 гг.) / А. А. Гужалоўскі. – Мінск: А. М. Янушкевіч, 2018. – 320 с.
3. *Разанаў, А.* Паляванне ў райскай даліне / А. Разанаў. – Мінск: Мастац. літ., 1995. – 287 с.

4. *Цікоцкі, М. Я.* Стылістыка беларускай мовы / М. Я. Цікоцкі. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 294 с.
5. *Виноградов, В. В.* Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В. В. Виноградов. – М. : Высш. шк., 1986. – 640 с.
6. Русско-белорусский словарь: в 3 т. / под ред. А. А. Лукашанца ; НАН Беларуси ; Ин-т языка и литературы им. Я. Коласа и Я. Купалы. – 10-е изд. – Минск : Беларус. энцикл. им. П. Бровки, 2012. – Т. 2. – 944 с.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / уклад. І. Л. Капылоў [і інш.] ; пад рэд. І. Л. Капылова. – Мінск : Беларус. энцикл. імя П. Броўкі, 2016. – 968 с.
8. *Уласевіч, В. І.* Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мінск : ТетраСистемс, 2009. – 448 с.
9. Слоўнік беларускай мовы : арфаграфія, арфаэпія, акцэнтацыя, словазмяненне / Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа АН БССР ; пад. рэд. М. В. Бірылы. – Мінск : БелСЭ, 1987. – 903 с.
10. *Мільчин, А. Э.* Методика редактирования текста / А. Э. Мильчин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Логос, 2005. – 524 с.
11. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск : Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2008. – 144 с.

КРЫНІЦЫ ПРЫКЛАДАЎ

- K1 – *Караткевіч, У.* Збор. твораў : у 8 т. Т. 2 : Аповесці, апавяданні, казкі / У. Караткевіч. – Мінск : Мастац. літаратура, 1988. – 511 с.
- K2 – *Караткевіч, У.* Збор. твораў : у 8 т. Т. 8, кн. 1 : П’есы, нарыс / У. Караткевіч. – Мінск : Мастац. літ., 1990. – 591 с.
- K3 – *Караткевіч, У.* Збор. твораў : у 8 т. Т. 8, кн. 2 : З жыццяпісу, нарысы, эсэ, публіцыстыка, постаці, крытычныя творы, інтэрв’ю, летапіс жыцця і творчасці / У. Караткевіч. – Мінск : Мастац. літ., 1991. – 495 с.
- K4 – *Караткевіч, У. С.* Збор. твораў : у 25 т. Т. 12 : Публіцыстыка. Эсэ-нарысы : 1952–1982 / У. С. Караткевіч ; падрыхт. тэкстаў і камент. П. Жаўняровіча ; рэд. тома В. Іўчанкаў. – Мінск : Мастац. літаратура, 2016. – 782 с.
- K5 – *Караткевіч, У. С.* Збор. твораў : у 25 т. Т. 13 : Публіцыстыка. З жыццяпісу. Адказы на пытанні. Эсэ-партрэты. Эсэ-артыкулы. Эсэ-фельетоны : 1957–1982 / У. С. Караткевіч ; падрыхт. тэкстаў і камент. П. Жаўняровіча ; рэд. тома В. Іўчанкаў. – Мінск : Мастац. літаратура, 2016. – 494 с.

The article deals with the linguistic aspects of editing essays by the Belarusian writer Vladimir Korotkevich (1930–1984) when they were published in magazines, collections and newspapers. Numerous unmotivated edits are noted, indicating, firstly, the influence of Soviet censorship on editors and, secondly, their inability to conduct high-quality editorial analysis on lexical, grammatical and orthographic levels. The edits were not consistent with the author’s ideas and destroyed the essence in the verbal array – the intention to influence the reader.

Поступила в редакцию 08.06.2020